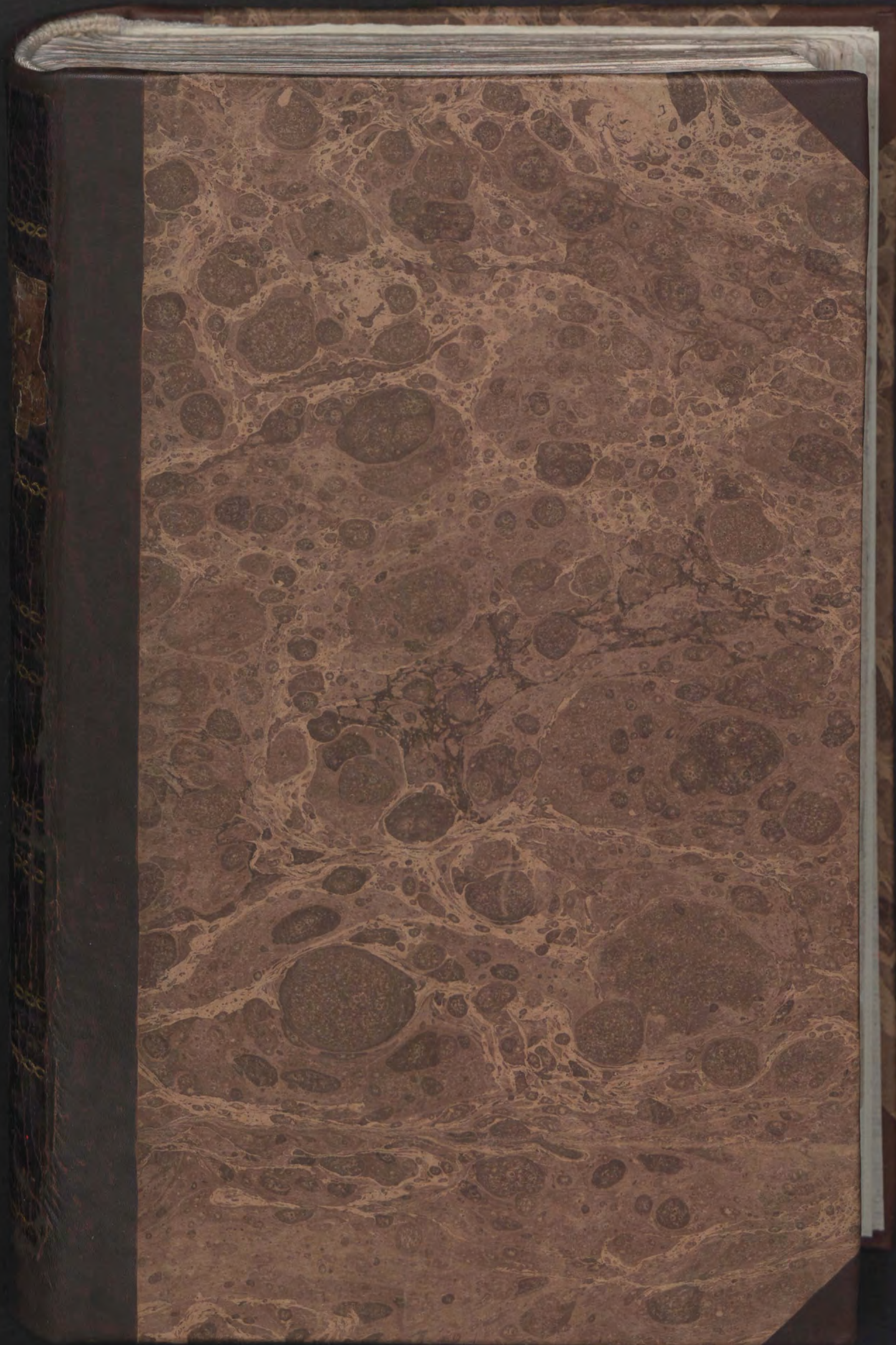

Ubi deservunt humanae con-
silia
Ibi incipit Divina auxilia

SKŁAD
A B O
SKARBIEC
Znakomitych Sekretow
OEKONOMIEY
ZIEMIANSKIEY.

PRÆMIUM VIRTUTIS.

SYMBOLVM IVSTITIÆ.

Insuper perit: Auxilium DEO.

Vbi deficiunt humana consilia,
ibi incipiunt Diuina auxilia.

Incipe perficies Auxiliante DEO.

SKŁAD

ABO

SKARBIEC

Znakomitych Sekretow

OEKONOMIEY ZIEMIANSKIEY.

Na Polach wielkich y obszernych, wSławnym ná wszytek Swiat Krolestwie Polskim, przy Miasztach Koronnych, przy Miaszczkach gestych y nasiadlych, przy Wsiach okolicznych Krolewskich, Slacheckich, Dachownych y Mieyskich.

ZNALEZIONY.

A za osobliwym Szaraniem y pracowita Pilnoscia, dla Dobra pospolitego, y Pozytku Ludzi wSielkiego Stanu, do wyzywania.

WYKOPANY.

A oraz

Historyami powaznemi, Przykladami osobliwemi, Przypowieściami politycznemi y wczesnemi, tudziez sposobami wzgledem Rol roznosci y ich uzytku, o Zbozoch wizelekich, o zasiewach, y osadach Poddanych. Nauka o 4. Elementow wlasnosci. Prognozykami wedlug Znakow Niebieskich y odmian Powietrza, Kancelaryey Ziemianskiej opisanem, takze o Folwarcznym roznym Drobieu disposicia. O Rybie roznego gatunku y narybieniu tako y o slawowaniu Stawow, trzcin y chwastow wygubieniu Vmiecnościa. O Oekonomiach roznego Stanu, to jest Malzenskiego, Rycerskiego, y o Zydowskiej ciekawosci, przy wielu okolicznosciach opisanem Prawami, Statutami, y Wieyskimi Sadami. O Prastwie roznym: O wizelekim Zwierzu dzikim, twoyskim, Cudzoziemskim, y Terminami mysliwemi. Przytym Ogrodnem y Koniztu Malarskiego rozmaytemi Sekretami. Naukami Lekarskimi Ludziom ná wizelek choroby dowiaderzonem, tako to Meczysznie, Bialymglowom, Dzieciom. Dowodami ná Czary y Gusla. Ná Powietrze morowe skutecznemi Remediami, takze wizelekemu Bydlu ná rozne przypadki Obornemu, Stadoemu, Owczarnemu, y chlewnemu sluzacemi. Zegarami, Kompasami, Kalendarzem y 12. Miesiecy wyrazeniem. Punktami, Informacyami o Viwindach, Likworach Domowych, y Obozowych przeztrogami y Notandami. Modelluszami Arychmetycznemi, y wielu innych godnych rzeczy, we XXX. TRAKTATACH y w nich Rozdzialach, do widzenia, wiedzienia, czytania, y uzytku potrzebnych opisanem.

VBOGACONY.

Wydany, y do Druku Podany.

PRZEZ

Vrodzonego IAKVBA KAZIMIERZA HAVRA, niegdy ná Wielkorzadach Krakowskich, y Oekonomiach Samborlskich I.K.M. Oekonomá.

Cum Gratia & Privilegio, S. R. M.

W KRAKOWIE,

w Drukarni Mikolajá Alexándrá Schedlá, I. K. M. Ord: Typ. Roku P. 1693

Najświeższemu, Szczęśliwemu, y Niezwyciężonemu

M O N A R S Z E.

J A N O W I I I

Z BOZEY ŁASKI,

KROLOWI POLSKIEM

Wielkiemu Xiążęciu, Litewskiemu, 1.
 skiemu, Pruskiemu, Mázowieckiemu, Zmuc-
 mu, Kiiowskiemu, Wołyńskiemu, Podolskiemu
 Podlaskiemu, Inflantkiemu, Smoleńskie-
 mu, Siewierskiemu, y Czerniechowskiemu.

Pánu, á Pánu Miłostiwemu.

Lecz kiedy szczęśliwiey mogły mi *fa-
 re Astra, et Superi, wspeculacyey Arcanorum*
 Oekonomiey Ziemiańskiey, iak Wieku
 teraźniejszego, gdy złoty Phæbus. z á
 szczęśliwym, y w błogosławionym Pá-
 nowaniem W. K. M. P. M. złote, miłe, y wdzięczne,
 złotego Pokoju w tey Koronie, swoje *explicat Alas.* Wiel-
 ka albowiem zaiásniała obrádna Poćiecha całemu
 Chrześciańskiemu Swiátu y temu Panstwu, kiedy
 waleczna r ká W. K. M. P. M. *comite Fortuná,* na Po-
 lách Kałuskich, Komárn skich, Niemierowskich, Poj

gierzkich, Strygońskich, Podolskich, Vkráń-
 skich, Multańskich, Budziáckich, y w wiel-
 kich Mieyscach, dumną, y hárdą Ottomańską Hy-
 ami więcey á więcey ná Krew Chrześciańsk-
 ą, zkonfundowała, y pod Antypody, do Afiey
 y ki, ich własnego legowiska, *Sceptro Felicissimi Regimi-*
nis dźiła.

Vyssłuchał Pan Naywyższy *vocem lamentationis, luctus, et*
 Koronnych Synow, gdy *ex collis Matrum pectore Gemitus*,
 wraz z niemi w cięszkę, nieznosną niewolą zá-
 no, tudzież nieprzeliczonych káydan y okru-
 ch pętow przerażliwe dźwięki o sámo obijały się
 do niego. Atak *Astipotens Dominus in Signo fortissimi Leonis*,
 W. K. M. collocuiąc Serce, wielowładne Imię, tak strá-
 szne wszystkim uczynił Narodom, że *inter acutas lancearum*
spinas et sanguineos fluctus tak wielokroć Nieprzyaciela pie-
 rzchać musiało; ponieważ *Fortiter pro Aris, et Focis, pro*
Patria, quā vivere cupis, pugnādo, sámo własnymi wołátniey toni-
 ła całóść Chrześciaństwá zastáwiaiąc się Piersiami,
 jednym nieprzełománym W. K. M. Pan Miłościwy
 stawia Murem, oraz przy swoiey Niezwyciężoney Tar-
 czy, Oycowski okrywa y zástánia Zástępem.

Więc, pod zástoną y obroną tak wielowładney Tar-
 czy, aby *Candida Sarmatiae Aquila in Nidulo suo* pożądanego
 zastywała pokoiu, y Koronnym Synom *Aurea* powróci-
 ła się Serca, á to *sub Sceptro Felicissimi Regiminis*, W. K. M. P. M.
omnium Dei argitor Det, oraz, W. K. M. P. M.

sciey tego Krolestwa przy długoletny

aniu *concedat Nestoreos Annos.*

Dopomaga do tego wszystkiego światobliwym
 przykładem, gorącemi przed Maieństwem BOSKIM
 modlitwami, różnemi mortyfikacyami, obfitemi á
 boynemi łámuśnami, naśládując w tym Pobożności
 (Korney Abigail) Naiásnieysza Krolowa Iey Mśc.
 Miłościwa, kiedy w oczach całego Krolestwa, nad

vbogiem i Sierotami, olo-
 bliwe Miłosierdzie, y polito-
 wanie maiać sáme go w
 nich czci y błaga CHRY-
 STVSA. Do tego, ku
 większey chwale BO-
 SKIEY tak wiele Swiatnic
 Pańskich bogatemi zdo-
 biąc Apparamentami, y o-
 zdobnemi Wotami, Pań-
 ską swoią choynie Kościo-

ły, Kłásztory, y Spitale, narożnych mieyscach w Kro-
 lestwie tym vbogaca Ręką. Zatem i tedy tak zname-
 nitemi bogomyślnemi Ofiarami, znaczne y skuteczne
 tey Koronie, á Tryumfalne nastąpiły Zwycięstwa, dal-
 sze obiecuiąc pożądanego poćiechy y szczęśliwości: o-
 racy Naiásnieyszemu á vbłogosławionemu Potom-
 stwu; álbowie tak w Naiásnieyszych Krolówicach Ich
 Mościach iako y w Naiásnieyszey Krolownie Iey Mści
 TERESIE światobliwości y pobożności Pani Mi-

ey żywy pokaz n. się Rytrakt; A z
W.W.KK.MM. Państwu MM. wielka re-
Pociecha, y przyszley szczęśliwości Nadzieia.

ydaie się takowyż Splendor y w Naiąśnieysz, y
Krolewicu I.M. IAK VBI Ektory iako *Flos & Decus* *Lach*
Ordo ego wśzytkiego Vbłogosławienia iest iawnym i
wodem: ponieważ *ad stuporem omnium*, na kaźdey C
panicy, nietylko serca Rycerskie animuie, ale te
fne mi swemi iasnieie Dzielami; czego będąc *Spe*

candida Sarmatiae Aquila w po-
mne wieki obligowana, gło-
ścić tę będzie Pamiątkę. Spo-
rządziła przytym B O S K A
Prouidentia szczęśliwe *Connu-*
bium, y Związek Krwie z tak
wielkimi w Europie Mo-
narchami, kiedy z Naiąśniey-
szego Domu Xiążąt Ich
Mściow Neyburskich, y Bą-
warlskich, z Naiąśnieyszą Xieźną Iey Mścią ELZBIE-
Tą dożywotnym S. Mażeństwá vgruntowała Sta-
nem. A ztąd, gdy z Naiąśnieyszym Rzymkim Ce-
sárzem I.M. LEOPOLDEM, także z Naiąśnieyszemi
Krolami Hiszpanskim, Portugalskim, y wielą Xiążąt
Sacri Romani Imperij vtwierdzona zachodzi *Serenissimi San-*
ctis Coniunctio, będąc Maiestatow W.W.KK.MM. Pań-
stwa Miłościwego chwalebnym Ziednoczeniem: iest
az wpotomne czasy nieustająca Poćiecha.

Głośna

ośna iest y Naiąśnieyszego Krolewicá Iego Mści
LEXANDRA, (iák niegdy Mácedońskiego Mo-

narchy,) ná wśzytek Swiat
Sławá, gdy podczas Wie-
deńskiey z Turczynem wal-
ney Bataliey, Choragiew
własna Vlarlska Krolewicá
Iego Mści, w pierwszym
wstępie woijnym męśnie,
przy nieustraszonym Sercu,
ná czole przeciw Nieprzy-
iacielowi stánawszy, nietyl-
ko moc y potęgę iego cale
przemogła y skruszyła, lecz oraz zegnánego zplácu
dosfromotney vćieczki przymusiła, rozpędziła, y zwy-
cięzyła.

Niemnieysza, z Naiąśnieyszego Krolewicá Iego
Mści CONSTATTEGO.

dla wrodzoney wspaniałości
rośnie w wesele iac Serce
W.W.KK.MM. Państwa
Poćiechą, Ktorego, *Dexte*
Domini gdy piasłue, drugim
Nomine & Re przeciwko Nie-
przyiacielowi KRZYŻA
Świętego mianuie bydz
Wielkim Constantynē: po-
nieważ *in signo*, *CRISTIS* z Bo-
B SKIEY

Wspomaga conserwując *in Manu Consilij sui* Dobroć Boska Naiśnieyszą W.K.M. P.M. TARCZ, ná odpor y wszelki wstręt Incursyom Nieprzyacielskim wywyższoną: albowiem iawnym są Dowodem świeżo wystawione od W.K.M. P. M. y mocnemi Præsydiami osádzone Fortece, Soroká, Niemce, Szanec S. Troycy, iáko y inne támsze ná Vkráinie, Podolu, Pokućiu, y Wołyniu, opatrzone Fortalitia; Które to mieczasy tak wiele kroć opały y potężne szturmy Nieprzyacielskie wytrzymuiąc, nie tylko że całego Krolestwá y przyległych Państw są zassoną y obrońą: ále oraz *in Virtute & Fortitudine* W.K.M. P. M. wszelkie Nieprzyacielskie Prouianty y Amunicye, Zácháry miánowane, á do Kámiénca prowadzone, zabiéráią, Tátárskie tłumy závracáiąc rozpędzáią y chwalebnie gromią.

Więc, aby dalsze W. K. M. P. M. szczęśliwe Powo-
dzenia *Virtus Altissimi* wspierała, pokornie Maieſtatu
BOSKIEMU ſupplikuie: A w Pańſką Łaskę, y Prote-
ctią ſiebie ſamego, y tę moję nieudolną OEkONO-
MIĄ, przy vniżonoſci oddając, pod nogi W. K. M.
P. M. ſciele, z tą nādzieją, że *repulſam* nie vzna, ale Ła-
ſkawym Pańſkim Reſpektem zaſzczycać ſię będzie.

Наіа́śnieйшего Ма́істату *В. К. М. Р. М.*

Naynizszy podnożek
Jákub Kázimierz Haur.

K L V C Z
Do Skarbcu Oekonomicy Ziemi Polskiej.
A B O

S V M M A R I U S Z.

W Którym różne Nowe, y osobliwe zawierają się, o
Wrodzaiach y pożytkach Ziemiańskich, w Traktatách XXX.
In compendium zebrane mátery, dla snádnego, ciekáwemu
Czytelnikowi ználeżenia, pokazuiąc co się w tey Xiędze zá-
myka, y znáyduie.

PAN BOG ni ograniczoney Dobroci y niekończonego Miłosierdzia pod
czas Generalnego ná cały Świat z. d. w. dnie Ludzkie Potopu, w Roku po
stworzeniu Świata, 3985. dla Cnoty sprawiedliwego Noego, Wszecmo-
cnością Swoją dzay Ludzki ná potomne czasy y wszelką rzecz żyjącą r-
czył zachow Korabiu: wktorym, że wszystkie Oekonomiczny znayd-
wał się porządek, tedy niech będzie Summaryusz, Xęgi Gospo-
skiej, szczęśliwym początkiem.

3

To przysposobienie pomienionych Ciołkow, z Wiosny naylepiej się dárzy, gdyż w leśnieniu, już będą sprawne do wszelkiej roboty.

TRAKTAT VI. O BYDLACH ROZNYCH.

Zwiele okolicznościami y przykładami, opisany.

Dla osobliwej powszechnej wygody, Pan BOG nieskończony dobroci, w wszelkiej mocy swoja, ludzi ubogich raczył opatrzyć, rożnym na pożywienie Bydłem, z którego wbytek świat każdodziennie użytkiem żywi się, y znaczenie po karmem pośła: iaki tedy około nich znaydować się powinien dozór, staranie, ich iakie przysposobienie, niniejsze o tym opisanie, będzie dowodna informacja.

ROZDZIAŁ I.

O Krowach pożytkowych.

TO Bydło do wzwyż wspomnianych Wołow jest podobne, będąc tego rodzaju, ma także swoje roztropne wyrozumienie, y do samego życia powolne: żadna z Krow nie wchodzi do Piekarni na doiwo, tylko ta którą po przezwilku przywołają Pasterze albo Pasterki: do tego, wiedząc swoy porządek y czas, iako którą y po której mają przywołać do Piekarni, nawet wie y pamięta, gdzie na swym miejscu zwyczajnym ma stać nać v złobu.

Więc, osobliwe trzeba mieć baczenie, y ostrożność Gospodarzom, aby nie tylko Piekarniane Dziewki, przez niedbalswo, y nieżyczliwość, pożytkowej nie przysfuszyły krowy; ale też y na same Władniczki nie trzeba się

bą się spuszczać, bo dla swego pożytku, aby od niej nie płacił, czas wpa-
trzywszy, vmyślnie wyrzadzi krowie, że ją przysfuszy, osobliwie przy
iej wyćieleniu: bo choćby po porzucie, po pierwańce, trzeba koniecznie,
iako naylepiej, dla przysfuszenia wymian, odciągać, y zwyczajnie doić.

Znaydują się częstokroć takowe Krowy, które się
rądy często bydła, a takowe do płodu nie są już pe-
wne; zacząć trzeba one, na inną Oborę, dla odmie-
nienia byka przegnać, albo ją sprzedać, a jeśli też jest
zażywna, dokarmiwszy jej ku zimie, na domową
zabić potrzebę: lepiej na ten wynidzie pożytek, a-
niżeli na Kupca skąpego, będzie z niej skóra, ły, y
mięso, y rożne podrobia: uczyni sporo kuchni, oraz
y na Czeladź wygodę: część powędzić, część nasolić, y świeżo na chłó-
dzie może mięsa dochować, kiedy od wiatrów, dla oczernienia y oszpe-
cenia w koło płotnem będzie dobrze otulone y okryte.

Znaydują się drugie takowe łafowice, które się niechcą bydlić, na to
Gospodynie rożnego zażywania sposobu, iakom o tym w drugiej edyciey
już opisał, aleć y ten na to nie lada wynalazek z doświadczenia znaydu-
je się: z pewnego domysłu, zaprzężono takową prożniaczkę w sianki, pniak
włożywszy, po polu nią włożono, zdarzyło się dobrze po tey robocie,
że w trzeci dzień (aby od tey była wolna roboty) sama dobrowolnie
na pożytek Obory pognęła się z Bydłem, y według czasu swego oćieli-
ła się.

Dla paszy y karmienia Bydła, do Piekarni przy doiwie plew przez
zimę z rożnych zboż dodawać, których to plew na wielkiej niemiec kup-
pie, żeby się niezażywały, trzeba doglądać tego, sieczkę także rznąć, a
vmieszkiwać; zaparzać, rosołkiem zasolonym kraść, aby się pod taki czas
odżywiały, y pośilały; przy Gumnach dostątnich, to im czasem zgoni-
ny sypać.

W Lećie trawy z Wiosny sierpem żąć, a od Wiliey S. Iana dla spor-
zkiego przygotowania y dla zmudy Dziewkom. w Sądach y Ogrodach ko-
sać kościć.

Przy doiwie Bydła w Zimie, niech się chwilę w Piekarni ogrzewa, o-
sobliwie te, które są blisko na cieleniu, takowe lepiej mieć na całą noc,
dorać, poki się nieoćieli, aby od zimna przykrego, oraz w kupie Bydła,
dla iakiey przygody, płodu niestracił: na ten tedy czas, ma być pilny
dozór, każdej Dworniczki y osobliwe baczenie.

ROZDZIAŁ II.

O Pasterzach y ich powinnościach.

Każdy w swojej powinności, ma być baczny, y czuły: a przede-
to Pasterze y Pasterki, mają być w Polu iak na warcie ostrożnymi y
pilnymi, nie mają na zagonie iak Ciołkowie leżeć, ani spać, ale iako iaki
zając dybać, mają mieć zawsze otwarte oczy, przestrzegając tego, aby
się Bydło ze swej trzody nie rozchodziło, także aby się nie bodło; gdy
się zaś

żeby Drzewu każdemu Owocowemu, nie dąć się wyfokością, y obszernością krzewić, ponieważ w tákowey wielkości, y máchinie, vigor Máćići silić się, y psować musi, w dostarczaniu ábo w niedostarczaniu: y czy do takiego w zrośtu iego wszystkim dodawć gáłęziom pośilku, czyb się w owoc wiązać, y dostawć fluśnie mogło, niepodobna, ále iedno drugiemu musi w tym bydź przeszkoda, y wyma do pożytku. więc tákowego w każdym Roku vzyć sposobu.

Drzewom
owocowym
nie dąć się
zbyt nie
krzewić,
pewny be-
dzie owoc

Niechay Drzewo Owocowe będzie wyższe w sobie tylko cztery łokcie, á w szersz ná pięć ábo ná sześć łokci: á káżdey Wiośny w łokoczne z drzewá latorośli, ktoré przez Láto, y leśień przeszłego Roku wyrośło, wszystkie ná przyszłą Wiośnę w Kwietniu y Máiu ná schodzie Mieśiácá, do szczętu pozrywać, á te latorośli oberznione kom rozdać do szczepienia, sobie co potrzeba zostáwiwszy, á nád tę potrzebę zostátkiem w piec. Ták dy owocowe Drzewo będzie sámsam w sobie w kupie, y łatwie się káżdego Roku do Owocu poda, y wiązać będzie; á tym lepiej, gdy mu żywność z iemiá y powietrzna do tego dopomoże aeria. Wszędzie tego sposobu dla pewności Owocu w Cudzych Kráiącach zázywáia.

Diskurs o
wzrostach
Drzew.

Sámá w tym nátura, y rozum ludzki zpodobieństwá pokázuie: w czym, náprzedeńszych pytałbym Ogrodnikow, dlugo w Sádách lub Ogrodách, wielkó sánie y wyrośle trwáia Drzewá, y iestli téż káżdego Roku swoy wydáia owoc? powiedz ná to, że látami pochodzi, y záráża powietrza, o czym wátpić nie trzeba, że je ták wláśnie znáydzie, á ile tákim wyrośłym drzewom, iednak mierne w sánie drzewá, sá pewnieysze, trwálsze, y wrodzaynieysze.

aby drze-
wa do
swojego brá-
dy się po-
żytku.

Więc stósuiąc się do pierwszego punktu, w tenże pomieniony czas Wiośny po zrzynaniu owych latorośli, okopáć ziemię motyká, káżdego Drzewá, ku máćicy, áby przez żimę vtłoczenie y vbitość, ták że y zátwárdzenie trawá, drzewu temu otworzyło się w ziemi, dla pierwszego máćicy vigoru y zákwiśnienia: do tego, áby ták dla pomocy y powietrzne dochodziły pośilki, bo deszcz iuż niespłocze po wierzchu tęgomicyscá, ále w się záraz vchwycá korzenia, dla pośilenia swoiey do vrodzáiú náтуры; á ták prętko się potym to drzewo okryie kwiatem, y sáciem przyodzieie.

káko one
obrócać.

Skrobánie ze rdze, mchu, foku, kliiu, ábo kolofoniey, y grzybow z drzewách, mieć záwsze w pámieci, przy obrzynaniu y wycinaniu suchych gáłęzi, áby przez niedbálistwo, nie podáć drzewá pożytkowego ná zepsó-
bę y strátę.

Kto w Styczniu, w Lutym, y w Márcu szczepić będzie, tákowe* drzewá robáctwo niezwykło psowáć. Gdy záś w leśieni z drzewá owocowego do szczętu w częśnie opádnie liście, rzecz dobra, y pewna, záraz potym szczepić, otwieráć, y ná inne przesadzáć mieyscá. Bowié tákowe drzewá, ktore prętko w leśieni pozbywáia liścia, dobry ná przyszły Rok znáczą vrodzay.

Czas szczepienia y iako.

Zarázy ná Owoc te sá, gdy w Máiu z Wiośny drzewá kwitná, ná ktore gdy mgła ciepła pádnie, szkodzi nácznie, gdy záś znowu po ciepłym deszczu słońce przykro y nágle przygrzeie, náczna musi bydź szkoda; potym, gdy przez słońce deszcz ná kwiat páda, pewna zárázá: tákże btylkáwice temu niepomoga pożytkowi, osobliwie mrozy, ná kwiat y przykre wiatry zrázá pożytek.

Zarazę ná drzewa.

Przesadzania Drzew w tymże pomienionym czasie y Mieśiácách, będą sposobne do przyięcia, iednak to czynić záwsze ná sámy schodzie, Drzewo káżde im dlúzey kwitnie, tym ná Owoc lepiej się wiąże y krzewi, gdy ieszcze do tego mierna dopomoże aeria.

Czas przesadzania Drzew.

Ná szwánk Drzewá, ktore gdy się nácznie psuie, tákowe lagrem winny z wodá zmiészawszy, do korzenia w koło okopawszy, podlewáć korzenie. Item, gdy drzewo tylko się gęstym odzieie liściem, á żadnego nie rodzi Owocu, tedy w Márcu, w Kwietniu, lub w Listopádzie, okopáć koło korzenia, y w korzeniu przewiercić dziurkę świderkiem, kámyk włożyć, słomá w koło niego Przeniczná obeśláć, ze trzy konwie wody wlać, y ziemiá świeżá zwierzchu nákryć, gáłęzie niskie obciąć, pewna będzie pomoc, y drzewu temu pośilek do rodzáiú pożytecznego.

Iako drzewa chore leczyć.

Zimá áby Drzewom vzytecznym nie szkodziła, podlewáć często wodá świeżá korzenie, pewná czyni folgę.

aby żimá drzewom nie szkodziła.

Dziechciu strzedz się w káżdym Sádzie, y Ogrodzie, gdzie sá drzewá owocowe, iest im wielká trucizná, gdy się tym dotknie drzewá, otruie one, że záraz zginie y vschnie. Niewiádomy Ogrodniczek, dla vtrzęśnienia trochę owocu, w lasł ná drzewo zbotámi, ktore były dziechciem vsmárowáne, zepsowáł to drzewo, że záraz do szczętu vschło. Item, drugi przypadek tego, niewiádomy tákże Ogrodnik, áby mu liszki niewlásiły ná drzewo, kupił smoły, ktora byłą dziechciem zmiészána, násmárowawszy drzewo, ktore potym w krotce vschło, trzebá tedy w tym mieć się ná ostrożności.

dziechciu strzedz w Sádzie.

potym słuszną każdemu Człowiekowi S. Sprawiedliwości, uczynić do-
czyza, y stronie skarzacey uspokojenie; stosując się do tego, co Syn
napisał. *Bonus nocet, quisquis pepercerit malis.*

Wólne
sprawy
Kryminal
ne mają
być do V.
rzedu ode-
stane.

Kryminały wszelkie, to jest, który Chłop popełni iakie zabójstwo, albo
gdy komu spalaniem grozi, albo y spali, także Rozbojnika, Złodzieja
iawnego, *Incestus* gdy by się trąfił, Cudzołożnika niekrytego, Kościel-
nego okradnienie, Monet fałszywych potajemnie robienie, Czarownicę
dzająca y dowodną, Białogłową bezbożną ktoraby dziecię straciła; ta-
żę gdyby się Chłop, albo sługa ná Pána swego y ná Namieśtniká porwa-
ł.

Tedy takowe pomienione sprawy y excessy Vrządowi należą Gro-
dziem, albo Mieyskiemu, y tych Złoczyńców za pewnymi dowodami o-
dają, y prezentują. Lubo też do tey Wsi Vrząd Mieyski przyzwac,
według samego występku y obwinienia, przy oczywistych poprzysię-
żonych świadkach, przez Kátá śmiercią karać, y dla przykładu innym
publice trącić. *Iustitia in se Virtutem complectitur omnem:* Arist.

Przeciw
sprawie-
dliwości
nie wno-
dząc się po-
datkami
ani przy-
wata.

Sprawiedliwość wszelka, nie ma bydź zemstą, ale tylko złości
chamowaniem, a przeto żadną się nieuwodzić corruptiá, albo podar-
kiem, obietnicą, ani prywatą; wchodząc w tym zdrady ludzko-
wskie. Seneká pięknie o tym w swoiey napomina Sententey, *Nemo prudens
nit, quia peccatum est, sed, ne peccetur.*

Więc, aby się ludzie większych niedopuszczali ze sweywoli ex-
fow, przeto karaniem, y skuteczną zabiegac sprawiedliwości S. exekucy-
ją.

Sędzia a-
by nie był
pretki w
sprawie
wielkiej

Ná psonne wdanie, nie bydź pretkim, ani do exekucyey popędliwym
trzeba w tym bydź ostrożnym, dwiema wżami obie zawsze trzeba w-
ná, y porzannie wysłuchać strony, tak skarzacego, iako też obwinio-
go, a potym według uczynku, y samey sprawy, lubo za dobrowolnym
przyznaniem, lubo też podać to ná dowod świadectwa za niewy-
niem, y za przekonaniem ktorey strony, podług świadectw, y wedle
samego podobieństwa, słuszny w tym uczynić potrzebá rozśadek;
ludzie swoje przyzwolitá słusność widzieli, y prawdę, która rzecz
rey należy; w szkodzić káżdey y wkrzywdzeniu, aby przykrościć
bliźniemu niedopuszczali, za uczynieniem S. sprawiedliwości.

Skarga y
wdanie
nie są se-
bywa pe-
one.

Bywa to, że czasem Chłop ze złości y z zawziętości, vda rzecz
iż za prawdę, a przeto, trzeba ná to reflexiey. *Suspitionem & cupiditatem
ut ab se segregent.* Plautus.

ROZ

ROZDZIAŁ I.

O Swarach, Zniewagach, y Potwarzach.

Rozumiawszy z kogo swarow przyczyna, tego więzieniem lub gaśio-
nem karać, a iezeliby w tym iakie znaydowały się zniewagi, y zel-
żwe słowá przeciw uczciwemu, to też taki język ciąga powściągnąć,
a potym aby stronę przeprosił, y żeby obie strony sobie odpuściły, bo
czaiem z małej rzeczy, ile między Chłopsstwem większa wrość może-
złość, y zemsta.

Zi tak-
we m-
takie by-
wa. a ka-
rania.

ROZDZIAŁ II.

O Inkwiziciei y o świadectwie w káżdey sprawie.

Ponieważ w káżdey sprawie Sędziemu wiele należy ná świadectwie,
aby mógł za tym dowodem y informacją, wedle sumnienia y sprá-
wiedliwości, káżdą dobrze osądzić sprawę, ná czym wszytek fundamēt
słuszności sprawy y prawdy zawisł. Trzeba świadkow dobrze iako to
prosty ludzi, káżdego osobno bez
przysięgi wysłuchać, ile w sprawách
różnych, bo rzecz pewna, że y w
prostakách znaydują się wzięte chy-
trości, zdrady, y różne wariacie w su-
mnieniu.

Sędziemu
káżdemu
na świad-
ectwie
wiele na-
leży.

Świadko-
nie ma
osobno
inwazyj-
c

I to do wvagi podać, iż by lepiej
żeby ieden o drugim nie wiedział, dla
lepszego wyrozumienia, iako się zgá-
dzać będą w Inkwiziciei, aby ieden
drugiemu nieradził, nie informował,
iako ma zeznawać, y aby nie wiedział, o co go pytano, y iako zenawał.

Ecz

Sędzia

130

Nel anno dolce, & nel amaro, semina il tuo pane raro,
Se la terra, è lauorata, la tua messe sic beata.

złoto przy probie, Cnota przy tey dobie.

Blandiens Fortuna dum offert oscula tibi,
Impia, sub dulci melle, Venena habet.

MODELLVSZE ARYTHMETYCZNE

ABO TABVŁY OEKONOMIEY ZIEMIANSKIEY A NAPRZOD

Co do samey należy Crescentey, do
pierwszych Modelluszow stosujące się.
Oekonomom, Attendentom, Pisarzom Prouento
wym, &c. dla formowania Summariusza Re-
lationis, iako y pokazania Panom swoim
z Crescentey, y z inszych dochodow in-
traty, wielce pożyteczne y
potrzebne.

Piorem Vrodzonego IAKUBA KAZIMIERZA HAVRA niegdy Com-
misarza do Rachunkow y Oekonomia I. I. W. W. I. I. M. M.
P. P. Podkárbiow W. W. K. K. y I. I. W. W. Wielkorządow
do Prowentow I. K. M. według codzienney praktyki.
WYRACHOWANE y OPISANE.

EXPLIKACYA MODELLVSZV DZIEWIATEGO

W Explicathey niepotrzebã lepszey informathey, gdyż sama rzecz iest łatwa do poięcia, miarkując się w tym według pierwszych Tabuł, bo Modellusow explikowania, o których się dość rzetelnie opisało.

Co do proby, y dochodzenia plonu, w Crescentiach, przez ten sposób wszelkie inſe Zboża mogą mieć swoją verifikatę, może probować Zboża lubo z Pola, lubo y z Sąsiedka, tak przed Zwożeniem iako po wiożeniu do Gumnã.

Co się zaś tycze do verificathey unkoſtow, na Sierpã, tedy na dwóch Zorcow te rozdzielić kárby, na jednym, urzędnik, a na drugim karbie i Ze Wſt wierny, y pewny chłop niech kárbuie.

IX.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY

Ktory się ściaga do pierwszey y drugiey Editcey.

ABO

Tabula relationis, Crescentiey Ożimiego Zboża, na niwách Dworskich, y na rolách pustych, przy trzech Folwárkách poſętych, zproba plonu, y Zniwiarzom solutiã, dispositia.

Ten sposób na to iest,

A By Pánowie Urzédnicy, będąc od swych Pánów odległemi, lubo przytomnemi, uczynili zã pierwszym Zniwem, o Ożiminách, gdy Kopa na Polu stanie wiadomość, oraz, y probę plonu, tudzież, y o Zniwiarzách relatiã.

Ieden iest fortel na szczęście wszelãkie,

Lub w złym, lub w dobrym mieć serce jednãkie.

Tabula relationis, Crescentiey Ośmiego Zboża
trzech Folwarkach pojętych, tudzież proba
na zaciągniętego erpá, Videlicet.

Distinctia trzech pomie- nionych Folwarkow.	Zyto	Ożimie.	Probá plonu tego Zytá.	Przenice	Ożimia.	Probá plonu Przenice.	Solutia.	Zaciągnionym.	Zęczarzom.
	Wzory Dwor- skie.	Ná pułtych ro- lách.	Zkopy iedney.	Niwy Dw- skie.	Ná pułtych ro- lách.	Zkopy iedney	Sierpy Domowe ná pieniądze.	Sierpy cudzych ludzi gro: drożey	Summy ná nich wy- dane pieneżne.
Ná Folwárku vžeto A. no	D 60. 21.	E. 24. —	Signú D. znáy- duie się plonu Kor: 2. $\frac{1}{4}$ Si- gnú E kor: 2. $\frac{1}{4}$	F. 50. 54	G. 17. —	Signú F. znáy- duie się plonu Kor: 1. $\frac{1}{4}$ Signum G. Kor: 1. $\frac{1}{4}$	Zá Zyto Ożimie. Die 24 Iulij Sierpá no 20 agr: 11. Die 25 pntis Sierpá 18: agr: 11. Die —: —: — Die —: —: — Die —: —: — &c.	Zá Zyto Oži- mie. Sierpá 18. a gro: 12. Sierpá 20. á gro: 12. —: —: — —: —: — —: —: — Sumá czyni.	fl. 14: 16. fl. 14: 18. fl. —: — fl. —: — fl. —: — fl.
Fol: B: vžeto,	53.	30: 6.	Probá plonu Kor: 2. $\frac{1}{4}$	30: —	14: 42.	Probá iáko F.	—	—	—
Fol: C: vžeto,	74.	30: —	Probá tákaż iáko D. y E.	40: 30.	12: —	Probá táka- iáko F.	Zá Przenice Die —: —: Sierpow 26: agr: 11. Die —: —: — Die —: —: — Die —: —: — Die —: —: — In Summá Sú- márum Sierpá-	Zá Przenice. Sierpow 22: á gro: 12. —: —: — —: —: — —: —: — —: —: — Sumá czyni: fl. 0 —	fl. 18: 10. fl. —: — fl. —: — fl. —: — fl. —: — fl.
Summá Brescent specif- no	187. 21.	84: 6.	—	121: 24	43: 42.	—	—	—	—
Łedze Summá Kop no	Złaczywšy obie te polá: Kop no: 271: Snop: 27	—	—	Złaczywšy Kop: no 6	—	—	—	—	—

maruſz z plonu Ziárna y proby Zytá z Fol: A. Zniwy Dwor: y pułtey z Kop — lub signo D. E. z kopy iedney po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być Ziárna kor: 199. $\frac{1}{4}$
m tegoſz Ziárna z Folwárku B. Zniwy Dworskiey y pułtey z kop — z proby plonu z kopy --- po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być --- kor: 186. $\frac{1}{4}$
m tegoſz Ziárna --- z Folwárku C: z Wzoru Dworskiego y pułtek z kop 104: z proby plonu z kopy -- po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być kor: 247: —

Sumá Zytá vczyni ex ſpecificacione korcy no 633: $\frac{1}{4}$
Teſień ná Ożimine plus vel minus Korcy no 145: —
Ładžia Folwárkowa krom poſledniego Kor. no 24: —
Ordinariyney Diſtributy Pańskiey &c. --- Kor. no 464: $\frac{1}{4}$
Ad complementum oboygá Summ, będzie Korcy no 633: $\frac{1}{4}$

EXPLIKACYA MODELLVSZV DZIESIĄTEGO

Wyrażny iest ten dowod, y gotowa explicatia akkommoduiąca się według tego wizerunku y samey dispositiey.

CO się tyczy do fraktyi, to iest do łomanej liczby wyrozumienia, w drugiey y w pierwszey Editiey, iest o tym wyraźna informatia, gdy według Korców $\frac{1}{4}$ to się rozumie czwarta część od korcá, ábo według miárek káziy w nich wchodzą n° 12. to będzie $\frac{m}{4}$ to iest miárek 3.

Gdy zaś według Kop $\frac{1}{4}$ to się ma rozumieć snopkow n° 15.

Item, Gdy przy kopách będzie $\frac{1}{2}$ vn sext to się znaczy snopkow 10.

Gdy $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{6}$ c. osma część od korcá ábo trzecia, y od kopy.

Miárki snádná liczba, poprostu iedná $\frac{1}{m}$ $\frac{1}{m}$ ábo $\frac{m}{1}$ $\frac{m}{2}$.

Więc iednego kilkárázy niepowtarzájac, áprzeto iák z tablice według rozumu, y domysłu miárkować się, áby krotkie było w sobie wpomienionych Rácbunkach Compendium.

X. MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY

ABO

Tábulá generálna, proby plonu, wszelkich Zboż z Crescentiey, káżdey dochodząca Kopy z Pola, ábo z Sańieká, oraz y summy korcow Distinctiue wywiedzionych.

Ná Dowod, wten Sposob.

A By Pánowie Vrzédnicy, mogli klárowniey Summáryusz z przy-
slugi, y powinności swoiey, Pánom swoim plon Ziórná pokázáć, y
o nim dostátecznie oznaymić; cum verificatione

KARBOWNIKOW.

Tabula generalna relationis, Proby plonu, wszelkiey Crescentiey, tak Ożimych, iako y Iących Zboż, zkaśdey Kopy z Polá biorąc, á z Saśická, zaś Kopámi weryfikuiąc, dla dochodzenia proporciey miáry ná Korzec Sędomierski, ze trzech Folwárkow. Anno. Die. & Mense.

ny Kop Crescentiey specyfikowáney.

Ożimego no 271. —	W Folwárku A. ná Dwor: y puſtym z kop 84: z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna wſzyc: kor: 129. $\frac{1}{4}$	} Summá Ziarna Zyta kor: no 633. $\frac{1}{4}$
	W Folwárku B. ná Dwor: z puſtemi z kop 83: z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- korcy 186. $\frac{1}{4}$	
	W Folwárku C. ná obu polách ---- z kop 104. z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 247. —	
nice kop: no 165. —	W Folwárku A. ná Dwor: y puſtym z kop 68. z kopy iedney	ziarna po kor: 1. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: no 102. —	} Summá Przenice kor: 263. $\frac{1}{4}$
	W Folwárku B. ná obu polách ---- z kop 45. z kopy iedney	ziarna po kor: 2. — ma być ziarna ---- kor: no 90. —	
	W Folwárku C. ná obu polách z kop 52. z kopy iedney	ziarna po kor: 1. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: no 71. $\frac{1}{4}$	
ienia kop: no 161. —	W Fol: ---- A. ná Dwor: y puſtym z kop 52. z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 130. —	} Summá Ieczmién: kor: 331. $\frac{1}{4}$
	W Fol: ---- B. ná obu polách ---- z kop 54 z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 117. —	
	W Fol: ---- C. ná obu polách ---- z kop 45 z kopy iedney	ziarna po kor: 1. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 84. $\frac{1}{4}$	
ochu kop: no 24. —	W Fol: ---- A. ná Dworskim ---- z kop 9. z kopy iedney	ziarna po kor: 1. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 12. $\frac{1}{4}$	} Summá Grochu kor: 41. $\frac{1}{4}$
	W Fol: ---- B. ná puſtym ---- z kop 10. z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 21. $\frac{1}{4}$	
	W Fol: ---- C. ná Dworskim ---- z kop 5. z kopy iedney	ziarna po kor: 1. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 7. $\frac{1}{4}$	
a kop: no 217. —	W Fol: ---- A. ná dwu polách --- z kop 75. z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 206. $\frac{1}{4}$	} Summá Owſa kor: 553. $\frac{1}{4}$
	W Fol: ---- B. ná Dworskim ---- z kop 41. z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 97. —	
	W Fol: ---- C. ná dwu polách -- z kop 100. z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 250. —	
arki kop: no 31. —	W Fol: ---- A. ná Dworskim ---- z kop 11. $\frac{1}{4}$ z kopy iedney	ziarna po kor: 1. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 16. $\frac{m}{10}$ $\frac{1}{4}$	} Summá Tatarki kor: 58. $\frac{m}{9}$
	W Fol: ---- B. ná obu polách ---- z kop 10. $\frac{1}{4}$ z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 23. $\frac{m}{7}$ $\frac{1}{4}$	
	W Fol: ---- C. ná Dworskim ---- z kop 10. $\frac{1}{4}$ z kopy iedney	ziarna po kor: 1. $\frac{1}{4}$ me być ziarna ---- kor: 17. $\frac{m}{9}$ $\frac{1}{4}$	
a kop: no 30. —	W Fol: ---- A. Dworskim ---- z kop 10 — z kopy iedney	ziarna po kor: 2. — ma być ziarna --- kor: 20. —	} Summá Proſa korcy 24. $\frac{1}{4}$
	W Fol: ---- B. natymże ---- z kop 11. — z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 27. $\frac{1}{4}$	
	W Fol: ---- C. natymże polu --- z kop 9, — z kopy iedney	ziarna po kor: 2. $\frac{1}{4}$ ma być ziarna ---- kor: 24. $\frac{1}{4}$	

Notandum, wszelki plon pochodzi z dżaiem w ktorymkolwiek R iako ſię wyżej o tym opiſały, yczyńny, pochodzi itakże dobrego polá y za dozorem, o trzeba mieć pilne b żeby według czáſu bez odwłoki Role ſpráwiono y one zaś

EXPLICACYA MODELLVSZ IEDENASTEGO,

W Każdych Krolestwach Chrześcijańskich po wszytkim Świecie zdawności wytykają Kościołowi BOZEMV Dzięsięćinę, to jest dzieśiątę Kopy każdego Zboża, a z osobney Kopy Snopow sześć, od dzieśięci jeden snopek, a od pięci puł snopka należy.

Iedną się też na pieniądze, według umowy y ugody, co zostaje na woli, y upodobaniu oboygą stron.

Iaka tedy z Percepty, y Distributy Zboż resztą zostaje pomienionej Crescentiey, ex Calculo, snadnie każdy conformować się może z tej disposiciei Tabuły.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY

Tabuły relatywney wszelkiey Ożmicy y Iarey Crescentiey, do Gumna powytoczy Dzięsięćiny, y inszey w polu distributy zwieśionej.

Sposob jest z tej Tabuły, aby z niej była zupełnego w polu wrodzaniu informacja, z wytyczy Dzięsięćiny, poktorey iaka resztę potym do Gumna zwieśiono, z osobtewmi distinctami y specificaciami opisany.

FACULTAS

IGNIFICI, PERILLVSTRIS, REVERENDISSIMI & CLARISSIMI DO.

RECTORIS,

Almæ Vniuersitatis Cracouiensis.

Opus Oeconomicum Generosi Domini IACOBI CASIMIRI HAUR, S.
R. M. Secretarij, Singulâri industria, labore, & ingenio elucubrâtum,
omnibus Rem familiarem seu propriam, seu alienam curantibus, apprimè ne-
cessarium & Vtile; anteriori Editione, publicos plausus & gratias promeri-
tum: præsentî, multis obseruatu dignis præceptionibus, exemplis, documentis
auctum refertumq; , vt iterum Typis impressum, publicam lucem videat, fi-
benter annuo, & Facultatem concedo. Cracouiæ in Coll: iori. Anno Do-
mini 1689. Die 15. Ianuarij.

M. MARTINVS WINKLER,
S. Th. D. & P. Canon: Crac:
Præpositus Sandomiriens: Scholast:
Ecclesiæ, Studiij Vniuersit: Crac:
Generalis RECT.

mpp.

APPROBATIO

Imprimatur.

M. FRANCISCVS PRZEWOSKY,
S. Th. D. & P. Collega Maior
Ecclesiarum Collegiat: SS. Omnium Cracouiens: Præpt:
Curelouien: Scholasticus, S. Flor: Ciepardia:
Can: Contubernij Hierosolymitani Prouisor.
S. R. M. Secretarius. Librorum per Dio-
cesim Crac: Ordinarius Censor.

mpp.

